

Kieli- ja kansatiedettä sekä kansanrunoudentutkimusta

Kalevalaseuran 41. vuosikirja (Hki 1961, 395 s.) sisältää useita kielitieteellisiä tutkielmia. MARTTI RAPOLA käsittelee kirjoituksessaan »Pipliasuomen parataktinen tasapaino» vanhan raamatullisen kielimme tyyliä rinnasteisen sanaliiton, paratagmakuvion, osalta. Kirjoittaja toteaa pipliasuomen — Agricolan teoksiin ja ensimmäiseen Raamatun suomennokseen perustuvan Ruotsin vallan aikaisen kielenkäytön — suorastaan barokkimaisen rehevästi tulvivan tällaisia rakenteita, joilla on juuristonsa Raamatun alkukielisissä teksteissä ja sitäkin vanhemmissa ja kaukaisemmissa kirjallisuuksissa. Entiset suomalaiset hengenmiehet ovat Rapolan mukaan teksteissään hyvin hallinneet puheena olevan tyylikeinon käytön: runsaista kuvioista on kutoutunut rauhallinen ja tasapainoinen kokonaisuus, jonka jäljet selvinä tuntuvat vielä miespolvia myöhemmässä profaanikirjallisuudessakin; Rapola toteaa tautologisen sanaparatagman kokeneen viimeisen kukoistuksensa Aleksis Kiven tuotannossa. — R. E. NIRVI esittelee tutkimuksessaan »Inkeröismurteiden asema» aluksi yksityiskohtaisesti historiantutkijoiden, arkeologien ja kielimiesten aikaisemmat puheenvuorot tämän paljon keskustelua herättäneen kansansirpaleen alkuperästä ja elinvaiheista. Vertailtuaan inkeröismurteiden äänne- ja muoto-opin sekä sanaston — mm. kiintoisien terminluonteisten sanaryhmien — erikoispiirteitä muiden ims. kielten vastaavien ilmiöiden kanssa kirjoittaja päätyy seuraaviin tuloksiin. 800 — 1100 -luvulla on Laatokan kaakkoispuolella Olhavanjoen suun tienoilla sijainnut arkeologian todisteiden mukaan suomensukuisen heimon kulttuurikeskus. Tätä aluetta voidaan pitää muinaiskarjalaisten vanhana asuinpaikkana. Inkeröisryhmä on erottautunut suoraan tästä Olhavan keskuksesta viikinkikau-

den loppupuoliskolla venäläisen ekspansion pakottamana; väestöä muutti suoraan Itä- ja Keski-Inkeriin, jossa jo 1000- ja 1100-luvulla oli huomattavaa karjalaisasutusta. Inkeristä asutus levisi Länsi-Kannakselle, jossa muodostui äyrämöisryhmä. Hieman myöhemmin Keski-Inkeristä käsin asutettiin Suomenlahden etelärannat; tämän siirtymän jälkiä ovat Hevaan, Soikkolan ja Ala-Laukaan inkeröissaarekkeet. Luterilaiset äyrämöiset ja savakat taas saapuivat Itä- ja Keski-Inkerin osittain autioituneisiin kyliin vasta Stolbovan rauhan jälkeen. — Nirvin tutkimusta seuraa vielä VIILJO NISSILÄN selostus *Inkeri*-nimen etymologioista. Kirjoittaja ei pidä nimen alkuperää lopullisesti selvitettyinä, vaan jää odottamaan arkeologian ja asutushistorian lisävalaisua. Joen ja ehkä myös maan nimenä hänen mielestään *Inkeri* on vanhempi kuin asukkaiden nimenä. — Sanaleikkejä ja eräiden sanaleikkityyppien rakennetta selittää kirjoituksessaan AARNI PENTTILÄ käyttäen ainesinaan mm. kansanomaisia sutkauksia. MINNA SAVELAN kirjoitus käsittelee suomen kielen *irta*- ja *irsta*-vartaloisia sanoita.

Kansanrunoudentutkimusta edustaa vuosikirjassa MARTTI HAAVION »Ukko ylijumala». Ukko oli yleisjumala, jonka puoleen käännettiin mitä erilaisimmissa tilanteissa. Kun Ukkoa rukoillaan, viitataan aina tavalla tai toisella hänen sääjumala-ominaisuuksiinsa. Haavio osoittaaakin Ukon alkuperäiseksi sääjumaluudeksi. — MATTI KUUSI lähtee kirjoituksessaan Iivana Kojosenpojan runosta päätyen käsittelemään Sammon takomiseen käytettyjä aineksia, joille itessään on ominaista mitättömyys. — ONNI OKKONEN vertaa itämaisten Istaria esittävien korkokuvien yksityiskoh- tia suomalaisissa uskomuksissa esiintyvään Aattaraan eli Ajattareen. Okkonen

yhdistää aramealaisten Atar- ja suomen Aattara-jumaluuden erilaatuisten välijäsenten kautta. Kielellisten yhtäpitävyyksien lisäksi olisi kovin mielenkiintoista kuulla myös näiden nimivertailujen kielihistoriallisia perusteita. — Muinaissuomalaista pitäjää ja sen uhrilehtoa esittelee AULIS OJA nimistölliseen aineistoon perustuvassa kirjoituksessaan »Maskun 'Lunda'». Arvoitusten tutkimusta edustaa LEENA KORHOLAN suomalaisten sateenkaariarvoitusten esittely ja SIRKKA KURKI-SUONION kirjoitus »Kuolemasta suomalaisissa arvoituksissa».

Kansanrunousjulkaisuja koskevista kirjoituksista on ensinnä mainittava SULO HALTSONEN kirjoitus tukholmalaisen C. G. Zetterqvistin v. 1842 aloittamasta omalaatuisesta keruutyöstä, joka tähtäsi »Jos mun tuttuni tulisi» -nimellä tunnetun suomalaisen kansanrunon julkaisemiseen mahdollisimman monena erikielisenä käännöksenä. Mm. painoteknilliset vaikeudet estivät kokoelman julkaisemisen, mutta arvokas aineisto on säilynyt. Se lunastettiin v. 1930 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon. Runoon liittyvää sävelmistöä esittelee vuosikirjassa ERKKI ALA-KÖNNI. »Kalevalan lyhennelmiä ja mukaelmia» on nimenä EEVA MÄKELÄ-HENRIKSSONIN kirjoituksella. Kansanrunousjulkaisuja käsitteleviin kirjoituksiin liittyy edelleen GYULA WEÖRESIN »Suomalaisten kansanlaulujen varhaisimmista unkarinnokista» sekä MATTI KUUSEN »Saksalaista kalevalaproosaa».

Kansatieteen alalta on KUSTAA VILKUNAN »Onko erityistä suomalais-ugrialaista kansatiedettä?» Kirjoitus on loppuosa esitelmästä, jonka tekijä piti fennougristikongressissa Budapestissa 22. 9. 1960. Vastatessaan esitelmänsä otsikon kysymykseen Vilkuna ensiksi tähdentää etnologisen alueen ja kieli-alueen periaatteellista eroavuutta. Kan-

satieteelliset ilmiöt liittyvät läheisesti ihmisen jokapäiväiseen toimeentuloon ja riippuvat silloin ennen muuta ympäristöstä ja paikallisesta historiasta; aineellisen kulttuurin ilmiöiden levikki-alueet eivät noudata kansallisuusrajoja eivätkä vaellustiet väliä kielestä. Jos suomalais-ugrialaista kulttuurisukulaisuutta ylipäänsä on olemassa, sen täytyy kuulua primitiivisimpään ja samalla ohuimpaan kerrostumaan, jonka levikki ei rajoitu suomalais-ugrilaisiin kansoihin. Kaikesta huolimatta termillä »suomalais-ugrilainen kansatiede» on vankka oikeutuksensa: termin määrittämän tieteenhaaran vuosisatainen perinne, sen käsittämältä maantieteelliseltä alueelta kerätyt kokoelmat ja materiaalijulkaisut sekä ennen muuta suomalais-ugrilaisen kielitieteen ja muinaistieteen etnologeille suoma tuki kehottavat jatkamaan nimen omaan suomalais-ugrialaisten kansojen muodostamaan etniseen ryhmään keskittyvää tutkimusta. — Kansatieteellinen tutkimus on niinkään LÁSZLO K. KOVÁCSIN »Tietoja Mezöségín lammaspaliskunta- eli eszténalaitoksesta».

T. I. ITKONEN on selostanut J. A. Friisin matkaa Pohjan perille v. 1867. Kirjoitukseen liittyy joukko mielenkiintoisia, ennen julkaisemattomia valokuvia Ruijasta, Kuolan niemimaalta, Vienan-Karjalasta ja koilliselta Pohjanmaalta. BJÖRN COLLINDER kirjoittaa eräistä Kalevalan kokoonpanon periaatteista otsikonaan »Elias Lönnrot taiteilijana». Kuvaamataiteisiin liittyvät MAIJA-LIISA TALVIKANNAN tutkielma »Ossiaanista soittoa» sekä ROBERTO WISIN »Kalevalamitali Firenzestä». — LAURI KETTUNEN kertoo muistumia Oskar Looritsista ja VILHO IKONEN kirjoittaa Iivo Härkösestä kansanrunojen kerääjänä. Muistokirjoituksia ovat kirjoittaneet BERTALAN KOROMPAY Aladár Bánista, MAJ-LIS HOLMBERG Karl Isfeltistä ja A. O. VÄISÄNEN Yrjö Kilpisestä.

IRMELE PÄÄKKÖNEN